

Proti leni, glupi masi, proti izumirajočemu, a še vedno mogočnemu staremu rodu nastopi kot borec za vse novo, kot začetnik boljše bodočnosti — mladi Čacki; toda v boju proti gluposti, proti vsemu staremu podleže, kajti čas še ni zrel za njegov ideal. «Gribojedov ni ne prvi in ne zadnji,» pravi Nemer Arthur Luther, «ki tako snov obdeluje. Toda kar daje njegovi komediji v primeri z drugimi, starejšimi igrami podobne vrste vrednost, da je še danes živa in učinkuje popolnoma neposredno, je to, da njen junak ni abstrakten ideal, ni trobilo za avtorjeve nazore in namene, temveč živ človek s svojim protislovjem — da, poln notranjih protislovij, poln nejasnega borenja in iskanja. Na Gribojedova komediji je najbolj občudovanja vredno to, da stare tradicionalne oblike in obraze obdrži, a jih napolni s pravim resničnim življenjem...»

Kako malo so znali njegovi vrstniki spoznati pravo vrednost njegove komedije, se vidi iz tega, da mu prav to oprostitev od konvencije in tradicije štejejo za zlo in napako. Tako je rekel celo Puškin, da nosi komedija svoj naslov po krivici, kajti Čackega gorje ne izhaja iz njegovega uma, temveč iz njegove nespameti, kajti pameten človek bi bil ljudi, s katerimi ima opraviti, takoj spoznal in se po tem ravnal.

Prvi, ki je to pesnitev pravično in vsestransko ocenil, je bil veliki ruski pesnik I. A. Gončarov, ki zavrača trditev, da Čacki ni bil «pameten» dovolj, da bi družbo prav spoznal, s tem, da pokaže na «enotnost dejanja», ki se je je pesnik držal. Vse dejanje se odigra v enem dnevu in že zvečer je Čacki z vso Moskvo gotov! Gončarov pa ne ocenjuje te komedije samo glede njene miselne vsebine, kakor so delali drugi kritiki, temveč tudi kot dramsko pesnitev. On pravi: «Čacki se pokaže nujno ob vsaki novi generaciji. Družabno stališče Čackih je različno, njih vloga in usoda pa sta zmerom enaki, pa naj gre potem za vodilne državnike ali za skromne delavce v ožjem krogu. Vse te žene le ena sila: ogorčenje, ki lahko prihaja iz različnih virov. Pri enem je, kakor pri Čackem Gribojedova, ljubezen, pri drugem samozavest in častihlepje, nobeden pa ne ostane brez svojih ‚milijonov muk‘, pa naj stoji še tako visoko.»

Zanimivo je, kaj pravi o tej komediji Pypin v svoji «Zgodovini ruske književnosti»:

«Pri ocenjevanju zgodovinskega pomena ‚Gorja od uma‘ se po večini nihče ne ozre na težak položaj ruske književnosti, ki ji je onemogočil, da bi obravnavala najaktualnejša vprašanja našega socialnega življenja: od dvajsetih let do konca stoletja ni bilo ne ene enake dramske pesnitve, ki bi nam v živem odrskem dejanju pokazala boj med svetlobo in temo. S kakšnim živim zanimanjem bi gledala družba kako moderno ‚Gorje od uma‘. Toda slovstvo, t. j. družba, ki ga ustvarja, je brez moči, in srečni smo, če vidimo ta časovni boj v kaki veliki pesnitvi samo omenjen, dasi je v njenih posameznostih že marsikaj postalo anahronizem.»

B. V d o v i č.

I Z «L I T E R A R N E P O S T I L E »

STEKLENO OKO

D I Z M A

PISAN SVET etc.

Odkril zaklad nekoč je nov,
rudar duhá, rudar poet;
a ko je dalje vrtal v rov,
podsipal ga je plaz — besed.

Stokrat na dan tvoj sonček izhaja,
stokrat zahaja:
majhen je svet, ki ga obseva,
zato mu dovolj je stotina dneva.

Urednikov «imprimatur» dne 18. junija 1929.